СТЕПАН КУЗИК

ГЕОГРАФІЯ
МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Зміст

Передмова 7

Частина І

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЇ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ (ГМТ)

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади розвитку географії міжнародного туризму 11

1.1. Міжнародний туризм як об'єкт вивчення суспільної географії 11

Контрольні запитання та завдання 18

Використані джерела 18

1.2. Теоретичні основи курсу "Географія міжнародного туризму" 19

Контрольні запитання та завдання 27

Використані джерела 27

1.3. Сучасні теорії та концепції географії міжнародного туризму 27

Контрольні запитання та завдання 39

Використані джерела 39

1.4. Методичні засоби дослідження ГМТ 40

Контрольні запитання та завдання 48

Використані джерела 48

Розділ 2. Передумови та чинники розвитку географії міжнародного туризму 49

2.1. Чинники розвитку ГМТ і формування туристичних потреб 49

Контрольні запитання та завдання 58

Використані джерела 58

2.2. Історія розвитку міжнародного туризму в світі 59

Контрольні запитання та завдання 65

Використані джерела 66

2.3. Природні туристичні ресурси та методи їхньої оцінки 66

Контрольні запитання та завдання 76

Використані джерела 76

2.4. Історико-культурні туристичні ресурси й особливості їх дослідження 77

Контрольні запитання та завдання 85

Використані джерела 85

Частина II

ГЛОБАЛЬНІ, МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Розділ 1. Особливості регіоналізації туризму ... 89
1.1. Розвиток міжнародного туризму ... 89
Контрольні запитання та завдання ... 104
Використані джерела ... 105
1.2. Основи регіоналізації туризму ... 105
Контрольні запитання та завдання ... 110
Використані джерела ... 110
1.3. Районування сучасного світового туристичного простору ... 111
Контрольні запитання та завдання ... 116
Використані джерела ... 117
Розділ 2. Характеристика міжрегіонального та регіонального розвитку міжнародного туризму ... 118
2.1.Туристичні потоки як форма зв'язків у географії міжнародного туризму ... 118
Контрольні запитання та завдання ... 121
Використані джерела ... 121
2.2.Європейський туристичний макрорегіон ... 122
Контрольні запитання та завдання ... 145
Використані джерела ... 146
2.3.Розвиток географії міжнародного туризму в Україні ... 146
Контрольні запитання та завдання ... 162
Використані джерела ... 162
2.4.Азійсько-Тихоокеанський туристичний макрорегіон (АТМР) ... 163
Контрольні запитання та завдання ... 177
Використані джерела ... 177
2.5.Американський туристичний макрорегіон ... 177
Контрольні запитання та завдання ... 191
Використані джерела ... 191
2.6.Африканський туристичний макрорегіон ... 192
Контрольні запитання та завдання ... 197
Використані джерела ... 197
2.7.Близькосхідний туристичний макрорегіон (БЛСхМР) ... 197
Контрольні запитання та завдання ... 202
Використані джерела ... 202
Післямова ... 203
Список використаних джерел ... 204
Глосарій ... 207
Додатки ... 220
Предметний покажчик ... 258

Передмова

Туризм як об'єкт вивчення, на нашу думку, почав розвиватися ще у 60-х роках XX ст. Це підтверджує поява значної кількості друкованих праць насамперед у європейських країнах – Німеччині, Франції, Великій Британії, США, Канаді, Швейцарії, Польщі тощо.

Українська наукова школа туризму бере початок від розвідок *С. Рудницького, О. Киселевської, О. Степанів, В. Кубійовича, В. Огоновського* та інших дослідників.

Туристична тематика нашої епохи виникла у відповідних науково-дослідних інституціях і навчальних закладах Києва, Львова, Харкова, Донецька, Одеси, Сімферополя, Ніжина, Чернівців, Тернополя. У системі дисциплін, що створили новий напрям дослідження – туризмологію, вагоме місце посідає "Географія туризму" та її складова "Географія міжнародного туризму". Географія туризму чи не першою звернула увагу на актуальність вивчення туризму і його фахову доцільність.

З-поміж сучасних українських учених, які зробили вагомий внесок у розвиток географії та міжнародного туризму, вирізняються *М. Крачило, І. Твердохлебов, О. Бейдик, О. Любіцева, М. Мальська, В. Руденко, О. Заставецька, А. Бовсуновська, Л. Зеленська, Я. Олійник, І. Смирнов, П. Масляк, І. Яковенко, О. Шаблій, В. Стафійчук, О. Малиновська, М. Рутинський, І. Смаль, І. Філоненко, Т. Заставецький, С. Шепенюк, М. Орлова, Ж. Бучко, С. Юрченко, О. Юрченко* та ін.

На початку XXI ст. туризм загалом і міжнародний зокрема стали вагомими чинниками поступу і для розвинутих країн, і для тих, котрі володіють значно нижчим економічним потенціалом. Одні країни продовжують удосконалювати традиційні туристичні послуги у головних туристичних регіонах, приваблюючи додаткові потоки відпочиваючих, натомість інші потребують значних інвестиційних вкладень для підсилення атрактивності новостворених територій та відповідних туристичних поєднань. Наголосимо: туризм відіграє важливу роль у формуванні ВВП, активізації зовнішньоторговельного балансу, створює додаткові робочі місця, сприяє розвитку майже 20 суміжних із ним галузей економіки. Уже стало традиційним, що з туризмом пов'язано до 10 % виробленого у світі продукту та майже третина світової торгівлі послугами.

Використані джерела

1. *Мальцева Л. В.* Історія туризму: навчально-метод. посіб. / Л. В. Мальцева. – Луганськ, 2011.
2. *Сапрунова В.* Туризм: эволюция структуры, маркетинг / В. Сапрунова. – Москва, 1997.
3. *Устименко Л.* Історія туризму / Л. Устименко, І. Афанасьєв. – Київ, 2005.
4. *Юрченко С. О.* Міжнародний туризм: навч. посіб. / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко. – Харків, 2016.
5. *Herders Reisejournal.* 2 Auff / J. G. Herders. – Weinheim, 1961.
6. *Leonard J. Lickorish.* An Introduction to Tourism / J. Leonard Lickorish, L. Carson Jenkins. – Routledge, 1997.

2.3. Природні туристичні ресурси та методи їхньої оцінки

Поняття про туристичні ресурси. Природні туристичні ресурси. Структура природних туристичних ресурсів. Існуючі підходи до оцінки природних туристичних ресурсів. Економічна оцінка природних туристичних ресурсів.

Туристичні ресурси – це об'єкти та явища природного й антропогенного походження, що використовують у туристичній діяльності.

Туризм є ресурсно орієнтованою суспільно-господарською системою, тому визначення поняття "туристичні ресурси" та їх місця у туристичній діяльності належать до важливих завдань науки про туризм. Українські вчені *М. Мальська*, *Н. Антонюк* і *Н. Ганич* пропонують таке визначення: "Туристичні ресурси – специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. Ресурсом є не лише пейзаж чи історична пам'ятка, а й тиша, чисте повітря, гостинність жителів, доступність розваг тощо" [10, с. 315]. Однак таке трактування поняття "туристичні ресурси", зауважує професор *О. Любіцева*, достатньо широке, а номенклатура туристичних ресурсів практично безмежна [9, с. 74]. І далі зазначає, що туристичні ресурси (франц. *resource* – допоміжні засоби) – це об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору, наприклад, за видом, сезоном та іншими ознаками. Погоджуємось з О. Любіцевою, що поняття "туристичні ресурси" і "рекреаційні ресурси" є синонімами, але, на нашу думку, розглядати туризм як вид рекреації – питання дискусійне.

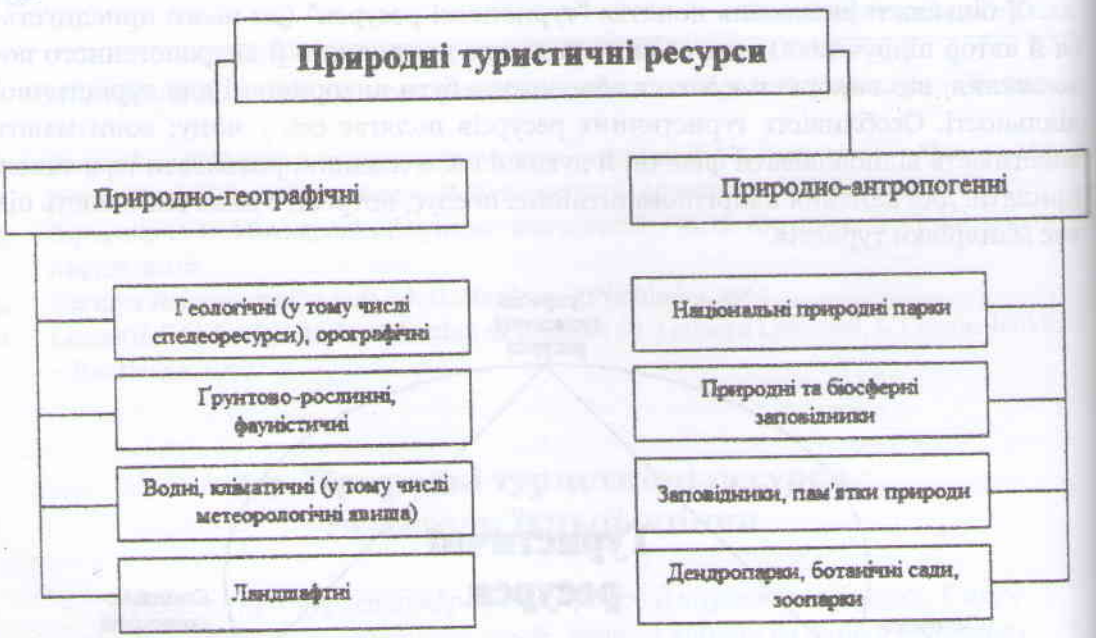

Рис. 2.3.2. ***Структура природних туристичних ресурсів***

Природні туристичні ресурси (ПТР) – це земна поверхня, передовсім її рельєф, кліматичні, водні, геологічні, ґрунтові, фітолікувальні, ландшафтні й природно-антропогенні (національні природні парки, заповідники, пам'ятки природи та ін.) ресурси, що володіють комфортними умовами і можуть бути використані для туристичної діяльності.

Природні ресурси за призначенням – багатофункціональні. Їхнє використання з туристично-рекреаційною метою пов'язане не лише із природними властивостями, закладеними у будові, а й з економічною доцільністю експлуатації. Наприклад, мінеральні лікувальні води можна застосовувати з лікувально-оздоровчою метою лише у тому випадку, коли їх мінеральний склад, за визначенням спеціалістів, відповідає певним лікувально-оздоровчим стандартам, а встановлені запаси вод економічно вигідно використовувати.

За характером впровадження у процес туристичної діяльності ПТР дуже різні. Одні з них можна використовувати лише споглядально. Так, красиві ландшафти підвищують атрактивність місцевості й через сприйняття цих ландшафтів туристами не впливають на їхній екологічний стан. Інші (пляжні ресурси морських, річкових та озерних берегів, лікувальні ресурси лісів і под.) за надмірної експлуатації, що виявляється унаслідок перевантаження згаданих екосистем туристами, призводять до нераціонального використання природних ресурсів або навіть їхнього зникнення. Тому подальший розвиток туристичної діяльності потребує наукового обґрунтування впливу туризму на стан природних туристичних ресурсів.

Психолого-естетичний тип оцінювання природних ресурсів пов'язаний із естетичним сприйняттям світу людиною, а естетична цінність території – з визначенням емоційної реакції людини на природний ландшафт.

Питання такого оцінювання дуже складне через відсутність універсальних показників. Запропоновані методики суб'єктивні, оскільки відчуття краси нестандартне. Різноманітність ландшафту (відповідний рельєф, гідрокліматичний режим, біоценози, морфологічна структура) відповідає поняттю "пейзажне розмаїття", що містить ступінь мозаїчності ландшафту (відношення кількості контурів урочищ до площі ландшафту, яку досліджують), ступінь розмаїтості ландшафту (відношення видів урочищ до площі ландшафту), а також частоту зміни зовнішніх ознак ландшафту на туристичному маршруті [11, с. 94].

Для естетичної оцінки природного комплексу львівський географ *І. Рожко* пропонує застосовувати два показники – загальну оцінку ландшафту й оцінку покриття території [12, с. 63–70]. Загальна оцінка враховує такі критерії, як максимум відносних перевищень, оглядовість, кількість видимих природних об'єктів і наявність подібних ландшафтів. Максимум відносних перевищень вираховується для ландшафту загалом, оскільки найповніше виявляє орографічні особливості. Оглядовість великою мірою визначає естетичну цінність території, яка широко сприймається з високопіднятих ділянок. Урахування різноманітності видимих природних об'єктів сприяє контрастності, що є важливим елементом пейзажності.

Оцінка покриття території диференціюється за природними й антропогенними компонентами. Природні складові – це ліси, чагарники, луки та водні, скельні й кам'яні об'єкти. До антропогенного блоку компонентів належать урбанізовані та рурбанізовані території, сільськогосподарські угіддя, території промислових підприємств.

Лісопокриті ділянки оцінюють за трьома показниками – породним складом, бонітетом і віком деревних порід. Чагарникові ділянки пропонують оцінювати за їхньою висотою і видовим складом, луки – за різноманітністю та приналежністю до висотного ярусу (в горах), кам'яні утворення – за характером залягання, що доповнює мозаїчність території. Наприклад, лісопокриті ділянки північних схилів Карпат, для яких притаманне поєднання зеленого та синьо-фіолетового відтінків, менше впливають, з емоційного погляду, на подорожуючих. Там, де переважають листяні породи (південні схили), хвойні посадки вносять у зовнішнє сприйняття ландшафту розмаїття, що сприяє підвищенню туристичної привабливості лісів і території, де вони ростуть.

Водні об'єкти значно підвищують естетичну цінність природних комплексів. Критерієм оцінки річки є ширина і звивистість русла та висотний ярус, в якому вона протікає (за оцінюванням гористої місцевості).

Естетична оцінка сільськогосподарських угідь, що найактуальніше для теплого періоду року, пов'язана з визначенням складу угідь. Безумовно, найестетичнішими є сіножаті та пасовища, які особливо милують око у період сінокосу та викладання копиць.

У свою чергу для визначення диференційованої ренти *Л. Гринів* пропону таку математичну модель [4, с. 9–11]:

$$R_j = \max \sum_{i=1}^{n} H_{ij}(E_{ij} - E_{ij}^{a}),$$

де R_j – рента від експлуатації природних рекреаційних ресурсів *j*-го курорту грн/рік; H_j – кількість обслужених рекреантів у рекреаційних закладах *i*-го профілю в *j*-му курорті; E_j – питомий сукупний економічний ефект від рекреаційного оздоровлення у рекреаційних закладах *i*-го профілю в *j*-му курорті, грн/люд./рік; E_j – питомий сукупний економічний ефект від рекреаційного оздоровлення рекреаційних закладах *i*-го профілю в *j*-му курорті, грн/люд./рік; *n* – кількість профілів рекреаційно-курортних закладів в *j*-му курортному центрі.

У туризмі виокремлюють дві форми диференційної ренти – територіальну (різниця цінності ресурсів території, задіяної у туристичний процес) і часову (різниця у тривалості туристичного сезону).

Економічну оцінку природних рекреаційно-туристичних ресурсів розглядають також *А. Живицький* [5, с. 195–208], *П. Жук* [6, с. 12–13] та ін. Скажімо, останній автор пропонує методику оцінки природного рекреаційного потенціалу окремих субгалузей рекреації, в тому числі й туризму, та визначення інтегрального рекреаційного потенціалу регіону за формулою:

$$P_{ci} = \sum_{i=1}^{m} P_{ni} \cdot E_i,$$

де P_{ci} – оцінка природно-рекреаційного потенціалу в *i*-й субгалузі у вартісному вираженні; P_{ni} – оцінка природно-рекреаційного потенціалу *i*-ї субгалузі у натуральному вираженні (осіб на рік); E_i – грошове вираження питомого соціально-економічного ефекту послуг, що надається *i*-й субгалузі рекреації (грн/осіб на рік); *m* – кількість родовищ чи об'єктів рекреації з ресурсами *i*-ї галузевої групи.

Запропонована методика оцінки дає змогу виявити природно-рекреаційний потенціал не лише окремої галузі, а й певних територіальних поєднань регіону, підсистем, навіть окремих закладів туристично-рекреаційної спеціалізації.

Професор *В. Руденко* пропонує визначати потенціал природних рекреаційних територій через грошову оцінку вільного часу. Вартість вільного часу, за його рекомендацією, вимірюють величиною валового національного продукту, створеного зайнятим населенням за одиницю часу і розрахованого на чисельність усього населення України, яке використовувало туристичні ресурси [13, с. 203].

Останніми роками все більше дослідників економічної оцінки природних ресурсів дотримуються того, що не завжди доцільно застосовувати ренту концепцію. Адже сама методика розрахунку є складним процесом. Во